

EDEBİYATIMIZDA BALKAN TÜRKLERİNİN GÖÇLERİ *

Prof. Dr. Hayriye-Memoğlu-Süleymanoğlu

Balkan Türklerinin yaşadıkları sıkıntılar, göç yollarında çektikleri çileler, sözlü halk edebiyatımızda olduğu gibi, yazılı edebiyatımızda da yankısını bulmuştur. Büyük tarihi olayların bir sonucu olan göçler bazı sanatçılara konu olmuş, özellikle de felâketleri bizzat yaşayanlar, kültür tarihimize değerli eserler bırakmışlardır. Eski Zağra Müftüsü Hüseyin Raci Efendi Doksanüç Harbi felâketlerini yaşayanlardan biridir. “Tarihçe-i vaka-i Zağra” (Eski Zağra Müftüsünün Hatıraları) adlı eserinde tarihimizdeki hüznü gerçekler canlandırılmış, milli vicdanda derin yankılar uyandırmıştır. Eserin değerlendirmesini yapan Yahya Kemal, 1921’de şunları yazmıştır: “Tarihçe-i Vaka-i Zağra’yı Falih Rıfki gibi Türk nâşirlerine gösterdim. Onlar benden ziyade hayran oldular. Bu kitap, Türklerin vatan edebiyatında en samimî, yüksek bir şaheserdir”.

“Eski Zağra Müftüsünün Hatıraları” adlı eserde Rusların Tuna’yı geçerek ilk zaptettikleri yerlerde Türklerin katliama uğratılması şöyle anlatılmaktadır:

“1294 hicri senesi Cümadelahiresi 1293 mali yılı. Haziranın onikinci günleri, mağrur düşman Tuna’yı geçerek Zıştovi’yi zapt etti. Burayı koruyan askerlerden dört yüz kadar Müslümanı al kana boğdu. Ahali ağlayarak şaşkın ve perişan yollara düşüp dağıldı. Yatak köyü halkını tamamını katliam ettiler. Servi ahali dahi Zıştovililerden beter bir hâlde ninni ve türkülerle, şefkat kucaklarında beslemekte oldukları ömürlerinin meyvesi çocuklarını yollara atarak Şıpka Balkanından aşip Kızanlık’a döküldüler...”

Haziranın önünde Tırnova şehrinin istilâ edildiği söylenirken, Gabrova’nın zaptı haberi geldi. Kalofar ve Hayın köyü taraflarında bazı Kazakların görüldüğü de bildirildi. Bu haberler üzerine şehrin ileri gelenleri kaçmaya karar vererek, arabalarına az bir şey yükletip, çiftliğe gidecekmiş gibi hazırlanmışlardı. Fakat Kızanlık kazası kaymakamı Kıbrıslı Akif Efendi, bu haberleri livaya ve ta Yıldız’a telgrafla bildirmişti. İşin ehemmiyeti sebebiyle Abdülhamit o gece telgrafhanede bulunmuş ve Balkan havalisindeki bütün muhabere memurları da makine başında beklemişlerdi. Bunun üzerine eşrafa da teminat verildi. Onlar da firar etmekten vazgeçtiler”....

Eski Zağra’nın düşman eline geçmesiyle etraf Türk köylerinde yağmalama, yakıp yıkma ve işkenceler geniş boyutlara ulaşıyor:

“Zağra’nın istilâsı üzerine intikamcı ve yağmacı Bulgarlar, Yaka Boyu’ndaki Hriste, Külbe, Bükümlük, Hızır Bey Canbazören köylerine yürüyüp para umdukları zengince müslümanları işkencelerle öldürüp, kadın çocuk demeyip ele geçenleri katliam eylediler! Kurtulabilenler ise çırılçıplak Zağra’ya can atabilmiştir.

Bükümlük Bulgarları, yüziki müslümanı bir samanlığa doldurup yaktılar. İçlerinden dört tanesi yaralı olarak kaçıp yeni Zağra’ya Rauf Paşa’ya çıkmışlar. Zulümden şikâyet edip hallerini bildirmişlerse de benzerleri gibi bunlar da tekdir olunarak hapsedilmişlerdir. Yaraları bile sarılmadan...Zehî insaniyet!”

Zağra Müftüsü’nün Hatıraları’ndan

Osmanlı devletinin Doksanüç Harbinde kolayca ve çok çabuk yenilgisinin sebepleri anlaşılammıştır. Gelişen olaylar yabancı diplomatları da hayrete düşürdüğü bilinmektedir. Londra sefaretî İstanbul’a gönderdiği telgrafına şöyle demiştir: “Düşmanın Tuna’yı kolayca geçmesi hayreti mücip oldu. Balkan

* e-kaynak: <http://www.efrasyap.com/Icerik/IcerikDetay.aspx?IcerikID=520>

geçitlerini muhafazaya, köprüleri yıkarak düşmanı nehre dökmeye muktedir oldukları hâlde bir şey yapmamaları sebebi anlaşılabilir” (Osman Keskiöglü, 1985, 12).

Harp sona ermiş olsa da zulüm bitmemiştir. Bu zulümleri örneklerle sergileyen O. Keskiöglü Ömer Seyfeddin’in eserlerinden de şu alıntılara yer veriyor:

“Bilmem eski bir derebeyin torunu olduğum için mi, Bulgaristan’da gezerken hep kendimi öz babamın çiftliğinde sanırım...” diye başlayan bu hikâyede yazar, banyolara gider. Orada Kostanof adlı bir Bulgarla tanışır. Bu kişi, eski bir ihtilâlcidir, Bulgaristan müstakil olunca mebus olmuş, adliye vekili olmuş, antika bir adam...Türkçeyi diplomasi dili sanıyor, Bulgarlarla bile Türkçe konuşuyor...

-Ne var, ne yok, söyle bakalım!

-Hiç, gospodin.

-Nasıl hiç? Siz yeni türemeler her şeyin adını hiç koydunuz. Sonra beni süzdü:

-Bu da kim; yeni yamaklardan mı?

Hayır, gospodin, Bulgar değil..

-Ya ne?

-Türk.

-... Türklerde yalnız bir şey vardır, taassup.

Evet, taassup. Ben Türklerin bu taassubundan Bulgaristan’da çok istifade ettim. Devletimiz yeni kurulduğu zaman ben olmayaydım, Bulgaristan bugünkü Bulgaristan olamazdı. Çünkü Türk o kadar çoktu ki... Mutlaka Sobranya’da müsavi gelecektik. Kabinenin yarısı da bir gün onlardan olabilirdi. Fakat ben, fakat ben... diye başlayıp anlatır:

Hükümet kurulunca komitelerle toplantı yapmışlar, katl-âm düşünüyorlarmış, fakat Avrupa’dan korkmuşlar. Ona sormuşlar, o da kolay, demiş. Hepsini Türkiye’ye gönderirim. Nasıl yapacağımı sormuşlar, anlatmış: Ben biliyordum ki, Türklerin en aziz hissiyatı taassuplarıdır. Küçükken aralarında büyüdüm. Komşularımız hep Türktü. Bunların kimseye garazları yoktur. Hatta kendilerine o kadar kötülük yapan Ruslara bile fenalık etmezler, yaralılarına su, ekmek, ilâç verirlerdi...Meselâ domuza fena hâlde garazdılar... Deliorman’a kaymakam oldum. O vakit orada ilâç için olsun bir tek tane Bulgar yoktu”, diyor. Makedonya’dan muhacir getiriyor, ona para vererek domuz aldırıyor. Domuzları sokaklarda dolaşmaya başlıyor. Türkler bundan rahatsız oluyor, birer birer hicret etmeye başlıyorlar. Bu tuhaf zulüm sayesinde iki yılda orada Türk kalmamış. Diğer yerlerde de bu usulü uygulamışlar. Türkleri yüzlerce yıllık yerlerinden yurtlarından etmişler, kaçırmışlar. Hikâye şöyle bitiyor:

“...Odama çekildim. Soyundum, yatağa uzandım. Fakat gözüme uyku girmede. Ateşsiz bir humma her tarafımı yakıyor, soğuk soğuk terliyordum. Yavaş yavaş aşağıdaki hora gürültüleri, gayda sesleri kesildi. Etraftaki horozlar ötüyor, sabah oluyordu. Uyumak azmiyle gözlerimi sıkı sıkı kapadım. Yüzükoyun döndüm. Pis, cılız bir domuz sürüsü önünden, cesur ecdadımın, yiğit kan kardeşlerimin, sâf milletimin kavukları düşerek, atları arabaları bataklıklara saplanarak, topları tüfekleri, kadınları kızları, çolukları çocukları yollara dökülerek bir çılgın ordusu hâlinde kaçtıklarını görür gibi oluyorum. Ah, evet, o gece hiç uyuyamadım”.

Ömer Seyfeddin, Yüksek Ökçeler

(O. Keskiöglu, 1985, 16-17)

Tuna boylarından çekilişin hüznünü, geçmişe duyulan nostaljiyi M. Fuat Köprülü'den dinleyelim:

*“Tuna boylarında sıra serviler,
Tan yeli estikçe sessiz ağlarmış,
Gül bahçelerinde baykuşlar öter,
Şu viranelikler eski bağlarmış.*

*Namazgâh bir otluk kalmamış taşı,
Çeşmelerden akan kanlı gözyaşı,
Orda bir güzel var, çatılmış kaşı,
Ak alnına kara çatki bağlarmış.*

*Kırık minarelerden duyulmaz ezan,
Hep ocaklar sönmüş devrilmiş kazan,
Bir inilti duydum, sandım bir ozan,
Sesime ses veren karlı dağlarmış.*

*Söğüt dallarında hasta serçeler,
Eski akın destanını heceler.
Tuna ağlıyormuş bazı geceler,
Göğüsünde kefensiz şehitler varmış.*

*Bozulan bağların üzümleri acı,
Asi köle kesmiş eski haracı,
Yine yedi kiral giymişler tâcı,*

Şahin yuvasını kargalar sarmış.

Haydi eski ozan, al sazı ele,

Düşmanlar içine düşün velvele,

De ki: Hor bakmayın bu durgun sele,

O, yetmiş bir kavme akın çıkarmış.”

Balkan Öğrenci Mektubu, Sayı-3,

1995-96, 48.

Moskof Muharebesinin büyük felâketi Balkan savaşlarında da tekrarlanmış, Rumeli'nin dağı taşı ağlamış, yer yerinden oynamıştır. “Kulağında Küpe Olsun Unutma” başlıklı şiiri okuyalım:

“Rumeli'nin dağı taşı ağlıyor!

Kan içinde her subaşı ağlıyor!

Parçalanmış gövdelerin yanında

Can çekişen arkadaşı ağlıyor!

Bak şu yurda tek bir ocak tütmüyor!

İssiz kalmış bülbülleri ötmüyor!

O sevimli ovaları kurd almış

Bir çobancık davarları gütmüyor!

Kara toprak kandan olmuş kırmızı!

Doğrandıkça Türk kadını Türk kızı!

Can evine canavarca saldırmış

Sürü sürü ırz ve namus hırsızı!

Mihraplara haç asılmış. Ezanlar!

Susdurulmuş güm güm ötüyor çanlar!

Camilerin minberleri yakılmış

Çizme ile çiğneniyor Kur'anlar!"

Tahirü'l Mevlevî (Olgun)

14 Ağustos 1913

Rumeli Muhacirin-i İslâmiye Cemi'yeti

Neşriyatından

Rumeli'den çekilişin sanat eserleri acı doludur, gözyaşı doludur. Elden giden topraklar, hayal olan şehirler! Yahya Kemal, Üsküp şehrine hasrettiği şiirlerinden birinde şöyle diyor:

"Üsküp ki Yıldırım Beyazid Han diyarındır.

Evlâd-ı Fatihan'a Onun yadigârıdır.

Firûze kubbelerle bizim şehrimizdi O.

Yalnız bizimdi, çehre ve ruhiyle bizdi O.

Vaktiyle öz vatanda bizimken, bugün niçin

Üsküp bizim değil? Bunu duydum için için

Kalbimde bir hayali kalıp kaybolan şehir!

Ayrılmının bıraktığı hicran derindedir!

Çok sürse ayrılık, aradan geçse çok sene

Biz sende olmasak bile, sen bizdesin gene".

Türk ordusunun yenilgisi üzüyor şairi ve rüyasına eski fetihleri giriyor:

“Mağlûbken ordu yaslı dururken bütün vatan

Rüyama girdi her gece bir fatihana zan.”

Çekilişlerin bir sonucu olan acıların, hicretlerin devam edeceğini söylüyor Yahya Kemal:

“Hicretlerin bakiyyesi hicranlı duygular

Mahzun hudutların ötesinden akan sular.”

Balkan felâketinden duyulan üzüntüyü Mehmet Akif de şöyle dile getirmektedir:

“Ne felâket: Dönüversin de mesâcid ahıra,

Hırvatın askeri tepsin çıkıp üstünde hora!

Bâri bir hâtıra kalsaydı şu toprak diri...

Yer yarılmış, yere geçmiş şüheda türbeleri!

Nerde olsam çıkıyor karşıma bir kanlı ova

Sen misin, yoksa hayalin mi? Kosova!”

Şair Yahya Akengin de Balkan acılarını şöyle canlandırmaktadır:

“Kosova’dır bir padişah türbesine düşen gözyaşı,

Duru kalmış bir damlası Vardar’ın

Kalbi parçalanmış bir Osmanlı haritası

Gözü kalmış akınlarda yetmişlik türbedarın

Hasret ki yol açar diye güzel yarınlara

Horlanır tarihimiz, çiğnenir destanlar.

Selâm ulaşmasın diye dedelerden torunlara

Namı yasaklanır Murad Hüdavendigâr'ın

Mayadağ'dan ak topuklu kızlar ineli

Yanar tüter Rumeli'nin türküleri

Sıla parası değil, sıla hasreti

Soldurmuş güllerini Kosova'da baharın..."

Kaybedilen toprakların, kaybedilen şehirlerin nostaljisi Balkanlar'dan çekilişin edebiyatında terennüm edilir, durur. Ya Balkan Türklerinin uğradığı felâketler, Rumeli Türküne uygulanan acımasızlıklar, vahşetler? İnsanlarımızın başına gelenleri belki de en iyi biçimde S. Selvi dile getirmiştir:

"Balkanlar deyince, aklıma rahmetli anacığımın gözyaşları gelir hep...Babamın çatık kaşları...Teyzemin nasıl dağa kaldırıldığı gelir...Kızarım, köpürürüm kendi kendime...Dolarım, dolarım da boşalamam..."

Balkanlar deyince...

Drama'nın Âlî köyünün papazlar tarafından camiye nasıl kapatıldığı, nasıl din değiştirilmeye zorlandığı, "Muhammed'den ayrılın!" emirleri gelir gözümün önüne...

Balkanlar deyince...

Bu, zorla din değiştirme operasyonunda, papazların vaftiz suyunu, nasıl Âlî köylü müslümanların üzerine serptikleri, nasıl isimlerin zorla değiştirildiği ve "artık hristiyan oldunuz" sözleri gelir.

Balkanlar deyince...

Yine o operasyonda, zorla müslümanlıktan çıkarılan günahsız insanların arşa varan ah'ları...Ve...bu ah'lara dayanamayan taşduvar caminin zangır zangır titrediği ve direklerinin çatladığı gelir aklıma.

Balkanlar deyince...

Zorla din değiştirmeye maruz kalan bu insanların, "eyvah...Hristiyan mı olduk?", şüphesiyle tekrar "iman tazelemeleri" ve "gusül abdesti" almalarını hatırlarım.

Balkanlar deyince...

Rahmetli anacığımın bu anlattıkları gelir gözümün önüne ve gözyaşları.

Balkanlar deyince...

Rahmetli teyzemin Bulgar komitacıları tarafından nasıl dağa kaldırıldığı gelir, Yunan komitacıları tarafından hayvanların nasıl gasp edildiği gelir.

.....
İşte, Balkanlar deyince!

Benim aklıma, gözümün önüne hep bunlar gelir...Kızarım, köpürürüm kendi kendime...Dolarım, dolarım da boşalamam."

Balkanlar'ın Sesi, Sayı-2, 1989, 15.

Anadolu'da Kurtuluş Savaşı zaferle sona erer. Lozan Barış Konferansında mübadele kararı alınır ve Yunanistan Türklerinin Anadolu'ya göçleri başlar. Bu olayları Akile Vardar-Sezgen'in "Muhacırlar-Mübadiller" adlı şiirinden okuyalım:

.....
Yıl 1924 "Rumlar ve Türkler

Yer değiştirecek

Mübadele olacak" dedi Uluslar arası anlaşmalar

Mustafa'm, Mustafa Kemal'im

Nasıl koparırısın Balkanlar'dan...

"Balkan şehirlerinde

Geçerken çocukluğum

Rumca bildiğim için

Canımı kurtardım" derdi

Babam Ömeroğlu İzzet Sezgen.

.....
Ah anam Rum baskınlarından

Toprağa gömüp çeyizi kurtaramayan Anam

Sen Rumeli'nde eline kahve getirilen,

Türkiye 'de kocanla omuz omuza

Mücadele veren,

II. Dünya Savaşında

Kocanı askere gönderip

4 çocuğunla sebze yetiştiren Anam.”

Mübadele kararları yürürlüğe geçiriliyor:

“Yıl 1924, Rumeli 'nden bir liman

Kalabalık mı kalabalık

Sel olmuş gözyaşları

Karışmış Ege 'ye,

Git gemi demir atma

Bu limana,

Koparma beni toprağımdan, şehrimden,

“Atatürk 'ün emridir”

Ses yayıldı ovaya

Sardı bütün şehri

Bütün gönülleri...

“bayrağıımız nerede, biz orada”.

Muhacirleri almış gemi, denizin sularında yol almaya başlar:

“Gemi yürür, ufukta güneş

Bir başka parlak bugün

Atatürk 'ün emri

Başımın tacı

Ah vatan

Anavatan

Biz muhacırlar hep akıncı

Hep öncü

Anadolulu'yduk, olduk Rumelili

Balkanlıydık Avrupalı olarak,

Geliyoruz geri hepimiz birer Atatürk gibi”

.....

Göç yollarında muhacirlerin çektiği sıkıntılar, misafirhanelerde ölüp evlerine gidemeyenler...:

“Ah mübadiller,

Ah muhacırlar

Yüreği büyük insanlar

Birbirinden kopmamak için

Tek pasaportla girdiler bir çatının altına

Misafirhaneden anasını götüremedi evine

Ömeroğlu İzzet,

Kucağında öldü anası 17'sinde

Kala kaldı oracıkta

Kucağında anası

Elinde 13 yaşında kızkardeşiyle,

Sil baştan yaptı...

Çiftliklerinde at koşturmayı

Yeniden yeşertti”

Muhacirler sadece Yunanistan’dan gelenler değildir. Bunlar Balkanlar’ın dört bucağından gelmiş Ayşeler, Aliler, analardır bu yerleri yeşertenler Rumelililerdir:

“Bunlar bütün muhacirlardır,

Gönlü yaralı, Piriştineli Hasan,

Mayadağlı, Karacovalı,

Romanyalı, Bulgaristanlı,

Ayşem, Alim, Agam, Anam.”

Göçmenlere Yardım Derneği, Ankara Şubesi Bülteni,

Sayı-9, 2002, 18-19.

Lozan Barış Antlaşmasından sonra (1923), Batı Trakya’da yoğun Türk varlığı kalmıştır. Yunan yönetiminin siyasî, ekonomik, dinî, sosyal ve kültürel alanlarda sistemli baskıları sonucu Batı Trakya Türkleri her türlü çareye başvurarak Türkiye’ye göç etmeye çalışmaktadırlar. Asım Haliloğlu, göç konusunu işleyen Batı Trakya sanatçılarından biridir. Şair, “Göç” adlı şiirinde şöyle demektedir:

“Elveda” diyerek gider soydaşım

Anayurt yolcusu ona ne denir?

Gözü yaşlı kalır köyde kardaşım

Kader böyleymiş elden ne gelir?

Anneler yollarda evlâd kucakta

Hıçkırık sesleri köşe bucakta

Baykuş yuva yapmış sönen ocakta

Kader böyleymiş elden ne gelir?

Açılır kapanır göçmenler yolu

Bağlanır dostların hep eli kolu

“Ötme bülbül içim dert dolu”

Kader böyleymiş elden ne gelir.”

Balkanlar’da Türk Kültürü, Sayı-25,

1997, 34.

Gümülcineli Reşit Salim de Balkanlar’dan göçleri şu biçimde dile getirmektedir:

“Balkan şehirleri, Balkan rüyası

Gümülcineli Nedim-i Sani

Üsküplü Yahya kemal

Diye gelmişler: göç var, göç

Asırlardır bitmeyen göç göç

Nicedir ateşi sönmeyen göç

Balkan şehirleri,

Tütün fenerlerinin isli ışığında

serin sabah rüzgârları aser

İskeçe, Koşukavak, Silistre sırtlarında

Balkan şehirleri,

Üsküp, Gümülcine, Deliorman,

Balkan Türklüğünün yontulmaz

üç kaya gibi sağlam

Bu ata yadigârı Osmanlı mimarisinin

sergilendiği kentler

Ezan seslerinin ulu çınarlarda

yankılandığı

Bitmeyen sönmeyen Osmanlı

sergüzeştinin

anlatıldığı mescit avluları

Coşkun Tuna, Osmanlının zafer günleri

Sırp diyarı, Bulgar ülkesi, Rumelleri

Gelmiş geçmiş nice nesiller

Diyegelmişler: göç var, göç

Yarım asırdır bitmeyen göç

Anadolu içlerine nicedir

sürüp giden göç...

Balkanlar'ın Sesi,

Sayı-12, 2001, 20.

İkinci Dünya Savaşından sonra da Balkanlar'dan Türkiye'ye göçler devam etmiştir. 1950'lerin ikinci yarısında Yugoslavya'dan göçmen kabileleri Anavatana akın etti. Nice aileleri, nice akrabaları ayırdı bu göç, belleklerde nice anılar bıraktı. Üsküp doğumlu şair Suat Engüllü, "Armut Ağacında Öten Kumrunun Anımsattıkları" adlı şiirinde çocukluk anılarından birini, yakınlarının göç yollarına çıkıp bir daha dönmediklerini canlandırmaktadır. Bu güzel şiirin tamamını okuyalım:

"Dalları sokağa taşan armut ağacına,

Bir kumru gelip konardı her sabah,

Arap şarkısı gibi bitmek bilmeyen

İçli içli ötüşüne başlardı sonra.

Büyülü kızılığıyla şafak sökerken,

*Yine bir sabah erken erken,
Konuverdi armut ağacına kumru.
Bir hüznü bir hüznü öttü ki sormayın...*

*Henüz dağılmadan tedirginliği,
Kumrunun ötüşündeki hüznü,
Geldi dayandı kapıya/ yelesi pırıl pırıl,
Yağız atın koşulduğu araba.*

*Belliydi, son haddini bulmuştu,
Kaç gündür evde süregelen telâş.*

*Çeyiz sandığı, konsol, sofrası,
Döşekler, yorganlar, halılar,
Dört sandalye, baba yadigârı masa,
Ve bir şeyler daha yüklendi arabaya
Apar topar.*

*Evde kimin yüzüne takıldıysa gözüm,
Hepsi üzgün, ağızlarına kilit vurulmuş dersin.*

*Kucaklaşıldı, helâllaşıldı sonra,
Sonra deh dedi sürdü arabayı arabacı.
Ardından yürüdüler ağır ağır, ezginlikle,
Ninem, babam, annem, halam ve oğlu...*

Anılarımdaki güllere bakılacak olursa
Aylardan mayıstı ve biz çocuklar,
Bakakaldık arkalarından, olanlardan habersiz,
Ama bir şey kopuyordu sanki içimizden,
İşte bu duyguyla uzun uzun el salladık.

Öğlene doğru ninem döndü,
Daha daha kocalmış,

Babamla annem döndü,
Gözleri hâlâ nemli.

Şimdi sormanın vakti değildir diye,
İçimde büyüyen çocukça bir merakla
Bekledim, bir şey sormadan kimseye.
Halamla oğlu gelmediler o gün,
Gelmediler...

Ertesi gün de, daha, daha ertesi gün de...
Yedi yaşında bir çocuktum henüz,
Ve aklım kesmiyordu herşeyi belki,
Ama, İstanbul'un sözünü etmeleri,
Tren demeleri yettiydi. Ne hikmet...

Dalları sokağa taşan armut ağacını,
Bir cömertliktir bürümüştü o yıl. Hayret!

Hep bekledik halamın oğlu gelir diye,

Gelir tırmanır diye bekledik,

Çocukça bir içtenlikle...

Oysa ne halam döndü ne de oğlu.

Arap şarkısı gibi bitmek bilmeyen,

İçli içli ötüşünü artık özlediğimiz,

Kumru da gelip konmadı bir daha,

Dalları sokağa taşan armut ağacına.”

Mustafa İsen, Reyhan İsen, Ayşe Esra Kireççi

Balkanlar'da Türk Çocuk Şiiri Antolojisi,

Ankara, 2001, 123-124.

XX. yüzyılın ikinci yarısı da Balkan Türkleri ve Müslümanlarının hayatında huzursuzluklarla dolu bir dönem oldu. İkinci Dünya Savaşı biter bitmez Yunanistan'da iç savaş patlak verdi. Bulgaristan'da komünist diktatörlüğü aldı yürüdü. Yüzyılların sonlarında Yugoslavya'nın dağılmasıyla Bosna-Hersek, Kosova, Makedonya halkları, kendilerini savaş içinde buluverdiler. Berlin Duvarının yıkılmasıyla Doğu Bloku ülkelerinde rejim değişikliği gerçekleştirildi.

Söz konusu dönemde Bulgaristan'dan Türkiye'ye üç büyük göç oldu. Bu göçlerin ikisi, 1950-1951 göçü ve 1968-1978 yılları arası göç Türkiye ile Bulgaristan arasında ikili anlaşmalar sonucu gerçekleştirilen göçlerdi. Üçüncü göç ise eşi görülmemiş bir göçtü. Sayılı saatler, sayılı günler içinde Bulgaristan Türkü evinden barkından koparılıp sınır dışı edildi. Utanç trenleri, araba ve kamyon kervanları Türkleri güneye, Türkiye'ye taşımaya başladılar. Büyük Göç olarak tarihimize geçen bu göçün hazırlığı Bulgar yöneticiler tarafından on yıllar önce başlamış 1989 yaz aylarında da uygulamaya geçilmiştir. 1950'lerin sonlarında komünist rejim idarecileri Türklere ve Müslümanlara baskıları arttırmıştır. Önce Müslüman Çingenelerle Pomak Türklerinin adları Bulgar adlarıyla değiştirilmiştir. Kanlı olaylarda sayısız şehit verilmiştir. Artık sıra Türklere gelmişti ve bu gün de geldi çatı. Aralık 1984 tarihinde Bulgaristan çapında Bulgar devletinin silâhlı güçleri, askeriyle polisiyle Türklere karşı harekete geçirildi. Kısa bir süre içerisinde Türklerin de adları Bulgar adlarıyla değiştirildi ve Bulgaristan'da Türk olmadığı dünyaya bildirildi. Nice ölenler oldu, hapisanelere nice gönderilenler oldu, Tuna'da Belene adası Türklerle dolup taşı. Türk halkına baştan başa tüm

Bulgaristan hapisane oluverdi...Ailede dahi Türkçe konuşmak yasaklandı. Bulgarca konuşamayanlara doktor yardımı yapılmadı...

Gelişen olaylar karşısında dünya kamuoyu Bulgaristan Türklerini yalnız bırakmadı. Bulgaristan Türklerine uygulanan soykırım, başta Türk edebiyatı olmak üzere Balkan Türkleri edebiyatında yankısını buldu. Türkiye Yazarlar Sendikası Bulgar Yazarlar Birliğine mektup göndererek vahşetin durdurulmasını istedi. Sonra soykırım acıları şiirleştirildi... Balkan Türk sanatçıları da Bulgaristan Türklerinin uğradığı felâkete karşı dayanışma içindeydiler. Batı Trakya şairi Alırza Saraçoğlu, Bulgaristan'da uygulanan soykırıma karşı isyan ederek, şiirlerinde bu isyanı şöyle dile getirdi:

“Bulgar Çorbacı

Bu Kin Sönmez”

“Bu asırda bu vahşeti yapar mı bir ulus?

Zalim Bulgara cesaret verdi alçak Rus!

Musallat Moskof da Hazret-i Allah'tan bulsun;

Ya Rab! Yeter artık...Zulüm gören mazlumlar kurtulsun

.....

Türlere kuduz köpekler gibi saldırdılar,

İnsan kılığındaki o itler çıldırdılar...

Rodoplar'ın dereleri cesetlerle doludur,

Köpeklerin ağzındaki insan koludur!

.....

O vahşet, o zulüm nasıl çekilir?

Nasıl silinir vahşi Bulgarın alnından o kir?!!

Mehmede “Mitko” demek ile iş bitmez çorbacı, bil!

Vicdanlara hükmetmek sandığın kadar kolay değil...”

A.
Yağz Toprak” adlı şiir kitabından. Gümölcine, 1989, 97.

Saraçoğlu’nun “Ey

“Bulgar canavarını Kahret Allahım” başlıklı şiirinde de şair Allah’a yalvararak şöyle diyor:

“.....

Mehmedi “Mitko” yapıyor Bulgar,

Marx ve Engels’e tapıyor Bulgar,

Camilerimi yıkıyor Bulgar,

Kahhâr isminle kahret Allahım...

Bulgaristan’da ezan okunmaz!

Ramazan geldi Kandiller yanmaz...

İslâmı yok edenler onmaz!

Kahhâr isminle kahret Allahım...”

Aynı eser, 96.

Üsküplü sanatçı Yusuf Edip de “Sofya’da Kasım” başlıklı şiiriyle Bulgaristan Türkünün üzüntüsünü paylaşıyor:

“Kasımda sende rastladım Kasım’a

Camiye öyle üzgün bakışını

Kafesteki tutsak kuşun

Büyüyen ümitsizliğine benzettim.

Kasımdı yine gördüm Kasım'ı

Adı değişmiş...değiştirilmişti bu kez

Gözlerindeki bakış aynı mıydı belli değildi ama

Habire öldürülen kardeşinden söz ediyordu.”

Sofya, 1985

Türkçe-8'den, (H. Süleymanoğlu, M. Süleymanoğlu, Ankara, 2000), 32.

Havza Müftüsü Musa Uzunkaya'nın “Zalim Bulgar” adlı şiirinde şu dizeleri okuyoruz:

“Üç asır ecdâdım yönetti O'nu,

Değişmeden adı, dini hayatı.

Dileriz ki olsun zülmün sonu,

Teşhis edin teşhir kızıl suratı

Sen sarı kasırga bu nasıl re'fet?

Özgürlük denilen kızıl marifet,

Zorla din değiştirmek, bu mu adâlet?

Bu zülmün hesabı sorulacaktır...”

(HAKSES dergisinden alınmıştır)

Balkanlar'ın Sesi, Sayı-2, 1989, 5.

Türkiye'deki Bulgaristan göçmeni sanatçılar da Bulgaristan olaylarına seyirci kalamazlardı ve kalmadılar da. Kardeşlerinin felâketini eserlerine konu ederek Bulgar barbarlığını kınadılar, olaylardan duydukları acıyı destanlara dökmüş, şiirleştirmişlerdir. Nazmi Nuri Adalı “Kanlı Aralık Destanı” ‘nda bakın neler diyor:

“Yıl 1984

Ay Aralık

Kanlı Aralık.

Kış, Kar, Buz

Tarihte yeni bir kara yaprak

Tarihe siyah bir anmalık

Yıl 1984 Ay Aralık.

Dünyam karanlı.

Bulgar kudurmuş

Bulgar kuduz.

Rumeli buz.

Kahpe Bulgar bırakmış işini gücünü

Dolaşiyor ev ev kapı kapı

Tuna 'dan Rodoplar 'a

Meydan okuyor Todor.

Yürekler ateş.

Yürekler kor

Bir uçtan bir uca memleket

Tank, Top, Tüfek

Siperde Dragan

Menzilde Hasan

Zalim Bulgar alıyormuş güya öcünü

Neden?"

Türk adlarını vermek istemeyenler dağlara kaçıyorlar:

“Mekân kuruyor dağlarda

Kadın erkek

Çoluk-çocuk

Ölüm fısıldıyor dışarda fırtınalar

Sarı solgun meşe yaprakları mahzun

Günler ne uzun, geceler ne uzun

Benizler uçuk...

70'lik Havva teyze de kırdı bayırda

Tee orada. Dişlik dere yamaçlarında

Çalılıklar içinde yatıyor

Yatıyor mecalsize

Yatıyor gizlice

İçinde bir ses:

“Sakın Bulgara söylemesin kimse...”

Türklüğümü vermem, diyor

İsmimi, imanımı

Benliğimi alamazsınız, diyor.”

.....
Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı V

(Türkiye Dışı Çağdaş Türk Şiiri),

Sayı-531. Mart 1996, 532-536.

Bulgarlaştırma sürecinde tepki gösteren Türkler Belene'ye, Ölüm Adasına gönderildiler. Şair, İbrahim Kamber, bir şiirinde bakın ne diyor:

“Ben Belene 'yi bilmem, bilenlerden dinledim

Her gece hücrenize gelirmiş

Tuna boyunda kaybolan Aliş

Civan kaşları kare

Yazılmayan mektubu gönderilmeyen selâmı

O ulaştırmış gizli-gizli

Anaya, Babaya, Yâre...

Ben cefa çekmedim, çekenlerden dinledim

Uykular kâbus, gülüşler hıçkırıkmiş

Ve dağ-taş inlemiş mazlumların yasından

Allah inandırсын mertçe içmişler

Ölüm şerbetini

Ecel tasından...

Ben mahşeri görmedim, görenlerden dinledim

Çocuklar siper olmuş kurşuna

Köprü başında vurulan bekârmış

Elleri dua eder gibi açılmış göğe

Söyleyen doğru söylemiş kardaş

Ateş düştüğü yeri yakarmış...

Ben sanık olmadım, olanlardan dinledim

Kibir savcı olmuş, yalanlar yargıç

Ve eski öfkeler kabarmış deniz-deniz

Evet suçunuz affedilmez büyüktü

Türklüğün yasak olduğu o yerde

Türk'üz dediniz...

.....
Göçmen dergisi (Mersin),

Sayı-1, 2003, 5.

Bulgarlaştırma sürecinin beşinci yılında, 1989'un yaz aylarında yeni bir kıyamet kopuverdi. Bulgaristan Türkleri kabileler hâlinde sınır dışı ediliyordu, güneye, Türkiye'ye gönderiliyorlardı... Kapıkule sınır kapısı mahşer yerine dönüşüvermişti...Film Yöneticisi yazar Yavuz Yalınkılıç'ın şiirinden bir parça okuyalım:

“.....

Bir mahşeri andırıyor Edirne

Gözleri yaşlı insanlar sarılıyor bir birlerine şaşkın

Kopmuşlar yerlerinden, sökülmüşler zorla.

Buruk bakıyorlar etrafa

Es bre deli rüzgâr es

Esmiyorsun. Şimdi neredesin

Dünyanın neresindesin?

Şimdi orda

Kasırgasın, borasın, fırtınasın...

Sen yoksun ya

Bulgaristan'da

Bir kasvet sardı

Deliorman'ı

Kuşlar ötmüyor

Yapraklar kıpırdamıyor artık

Çiçekler kopmuş dalından

İnsanların yüzleri gülmüyor

Es bre deli rüzgâr es...

Anlat bizi

Ezilmişliğimizi

Tüm dünyaya özgürce...”

Bulgaristan Türklerinin Sesi,

Sayı-5, 1991, 19.

Yine parçalanmış aileler, yine parçalanmış yürekler, yine ayrılık gözyaşları... Ana baba Türkiye’de, evlâtlar Bulgaristan’da. Gençler burada, kimsesiz kalmış yaşlılar orada, Bulgaristan’da...Türklerin yoğun olduğu bölgelerde saksılarda çiçekler yok, sohbetlerde kahkahalar yok. Doğu Rodoplarda, hâlâ öğretmenliğini sürdüren şair ve yazar Ahmet Mehmet’in “Karakış” dlı şiirini okuyalım:

“Bizim evimizde de vardı saksılar

Çiçekler vardı saksılarda sulardık

Sohbete kahkahaya dardı odalar

Bir çağlayancasına çağlardık

Türküler çınılardı kulaklarımızda

Mevsimleri bir bir süslerdik

Baharın çiçeği vardı, bülbülün sesi

Birbirimize mutluluklar dilerdik

Gecenin Ay’ını beklerdi aşıklar

Kızlarımız bir bir çeyiz hazırlardı

Zurna çalardı Perşembe Pazar

Dilekler dilekleri bağlardı.

Artık her şeyi matem aldı

KARAKIŞ mevsimlerin tek adı

Kabirlerin bile taşları kırıldı

Diken diken haçlar sardı.”

Göç eden bu insan felâketinin sonu gelmeyecek mi? Bu soruya Ümit Özdağ’ın bir yazısında şu cevabı bulabiliyoruz:

“Balkanlar’da 1990’ların fırtınalı yıllarından sonra şimdi nispeten bir sükûnet vardır, ancak Balkanlar aynı zamanda her zaman patlamaya hazır bir barut fıçısıdır. Belki de Balkan halklarının hep güçlerinin yetmeyeceği hedeflerinin olması Balkanlar’ı tehlikeli bir alan hâline getirmektedir. Bu, 20. yüzyılda olabildiğince hırpalanan Balkan Türklüğünün 21. yüzyılda da aradığı ve arzu ettiği huzura eremeyeceğini göstermektedir.”

Ümit Özdağ, Ön Söz, Balkan Türkleri,

Derleyen: E. Türbedar, ASAM, Ankara, 2003, s. VIII.

Bulgaristan Türklerinin geleceği hakkında ise Cengiz Hakov, vurgulayarak şunu belirtiyor:

“...altını kalın bir şekilde çizmemiz gereken bir şey vardır ki o da Bulgar devletinin 1878 yılında yeniden kurulmasından bugüne kadar bütün Bulgar hükümetlerinin en büyük Türk-Müslüman azınlığını, gelecekte Bulgar devleti için potansiyel bir tehlike olarak görmektedir. Bu hipotetik tehlikeyi yok etmek için zaman zaman göç ve asimile etme deneyleri uygulamışsa da beklenen neticeler alınamamıştır. Bu da Bulgaristan Türklerinin ve diğer Müslümanların göçmenlik kaderlerinin devam edeceğini göstermektedir.”

C. Hakov, Bulgaristan Türklerinin Göçmenlik Serüveni. Türkler. C. 20, Ankara, 2002, 121-126.

X X X

XIX. yüzyıldan günümüze kadar devam etmekte olan Balkan acıları, ardı arkası kesilmeyen göç dalgaları, Türkiye ve Balkan Türkleri edebiyatlarında derin yankılar bulmuş, Balkanlar’da yaşanan büyük insanlık dramı ayrı bir motif olarak gelişmiştir. Bazı araştırmacıların fikrinde de ne yazık ki bu göçler son değil gibi görünüyor. Zorunlu göçler oldukça, edebiyatımızda göç motifli eserler de, gözyaşı dolu şiirler, öyküler de yazılacak.

Keşki zorunlu göçler olmasaydı...

Keşki Balkanlarda’ki ocaklarımız sönmeseydi...

Kaynakça:

1. *Balkanlar'da Türk Kültürü*, **24**, 1997, 34.
2. *Balkanların Sesi*, **2**, 1989, 5, 15; **12**, 2001, 20.
3. *Balkan Öğrenci Mektubu*, **3**, 1995-96, 48.
4. *Bulgaristan Türklerinin Sesi*, **5**, 1991, 19.
5. *Göçmen Dergisi (Mersin)*, **1**, 2003, 5.
6. *Göçmenlere Yardım Derneği, Ankara Şubesi Bülteni*, **9**, 2002, 18-19.
7. İsen, M., R. İsen, A. E. Kireççi. *Balkanlar'da Türk Çocuk Şiiri Antolojisi*, Ankara, 2001, 123-124.
8. Keskiöglü, O. *Bulgaristan'da Türkler. Tarih ve Kültür*, Ankara, 1985.
9. Saraçoğlu, A. *Ey Yağız Toprak*. Gümölcine, 1989, 96, 97.
10. *Tahirü'l Mevlevî (Olgun). 14 Ağustos 1913. Rumeli Muhacirin-i İslâmiye Cemi'yeti Neşriyatı*.
11. *Türkçe 8*. Hazırlayanlar: H. Süleymanoğlu, M. Süleymanoğlu, Ankara, 2000.
12. *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı V (Türkiye Dışı Çağdaş Türk Şiiri)*, **531**. Mart 1996, 532-536.
13. Yenisoy, H. Süleymanoğlu, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi. C. 8. Bulgaristan Türk Edebiyatı*. Ankara, 1997.
14. Hakov, Cengiz, "Bulgaristan Türklerinin Göçmenlik Serüveni", *Türkler*, Türk Dünyası, C. 20, Ankara, 2002.
15. Türbedar, Erhan, *Balkan Türkleri*, ASAM, Ankara, 2003.